

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyi Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Qocayeva Rəna

Fərhad qızı

Avey Dövlət

Tarix-Mədəniyyət

Qoruğunun elmi işçisi

Qədim tarixə malik dogma diyanımız olan Qazax rayonunda fəaliyyət göstərən "Avey" Dövlət Tarix-Mədəniyyət qoruğu 1989-cu il 22 fevral tarixində Azərbaycan Nazirlər Sovetinin 99 № lü qərarı ilə yaradılmışdır. Azərbaycan Elmlər Akademiyası, Respublika Mədəniyyət Nazirliyi və Qazax X.D.S-nin icraiye Komitesinin 14 sayılı iclas protokolu əsasında isə "Avey" Dövlət qoruğunun əraziləri rəsmiyyətləşdirilmişdir. Bundan sonar isə Qoruğun Nizamnaməsi yazılmış, əsas fəaliyyət növü müəyyən edilmiş, möhrü, şəhər hazırlanmış və qoruğa təqdim edilmişdir.

Qorunmuş öz adınızın tarixi memarlıq və arxeoloji abidələr diyari kimi en qədim daş dövrünün yadigarı olan "Avey" məbədinin adından götürülmüşdür. Qoruğunuzun əsas iş prinsipi isə abidələr haqqında məlumat toplamaq habelə, abidələrin qorunması, toxunulmazlığı və bərpasını təmin etməkdir. Qoruq əsasən tarix, mədəniyyət, memarlıq, bədii və etnoqrafiya və digər folklorşunasılıqla məşğuldur. Qoruğun ərazisində olan: arxeoloji və memarlıq abidələri, daşınan və daşınmaz tarixi və mədəniyyət abidələri qoruğun əsas mülkiyyəti hesab olunur. Bu ərazilərdə yüzlər qədim paleolt, mezeolit, eneolit, orta əsr, tunc, mis dövrlerini və sonrakı tarixi əsrlərin mədəniyyət abidələri mövcuddur.

"Avey" Dövlət Tarix Mədəniyyət Qoruğu bir müddət Nazirlər Komitəsinin nəzdində "Tarix və Mədəniyyət Abidələrinin Mühafizəsi və Bərpası" adı altında fəaliyyət göstərmişdir. Qorunmuş öz adınızın tarixi memarlıq və arxeoloji abidələri var. Bunlardan 3-ü Sınıq köprü, Damcılı mağarası və Baba Dərvish abidəsi dünya əhəmiyyətli abidədir. Bunlardan 51-i ölkə əhəmiyyətli; 58-i isə yerli əhəmiyyətli abidələrdir. Digər 45-i memarlıq; 56-sı arxeoloji; 6-sı bağ-park monumental; 5-i dekorativ-tətbiqi sənət nümunəleri qrupuna aiddir.

Qorucuq əcdadlarımın bu ərazilərdəki yaşayış məskənlərini, en qədim insanların, tayfaların həyat tərzini, mədəniyyətinin, inkişaf etmiş dövrlərini, ailə-məişət adətlərini və mənəvi mədəniyyət məsələlə-

rini kompleks şəkildə tədqiq edir və araşdırır, bütövlükde təhlükəsi yolu ilə ictimaiyyətə çatdırır. Eyni zamanda qorucuq tarixi yerlər ekskursiyalar təşkil edir. Mühazirə və söhbətlər, "18 aprel beynəlxalq abidələr və tarixi yerlər günü", "27 sentyabr turizm günü" və digər müxtəlif kültürlü tədbirlər həyata keçirir. Maddi mədəniyyət abidələri, etnoqrafik materiallər, əşyalar toplanılır.

Qazax mahalının keçmiş, tarixi, onun zəngin mədəni ərisi öyrənilir. Qorucuq ərazisində fəaliyyət göstərən və özündə dərin sırrər saxlayan abidələrə malik olan filiallardan biri də Goyezzen filialıdır. "Avey" Dövlət Tarix-Mədəniyyət qoruğunun "Goyezzen" filialı ərazisində yerləşən Göyezzen dağı Abbasbəyli kəndində

dir. Deyilənə görə qədimdə bayramlarda və düşmən təhlükəsi olanda dağın zirvəsində tonqal qalanarlı. Həc bir dağda səykişməyən bu əzəmetli vulkanik mənşəli dağın hündürlüyü dəniz səviyyəsindən 800 metrdən çoxdur. Qəribə bir görünüşə malik olan vulkanik sütunun hündürlüyü isə əvvəller 500 metra yaxın olsa da, zaman keçdikcə təbii aşınmalar nəticəsində 250 metr olmuşdur. Goyezzen dağının zirvesi dik deyil, meydancı şəklindədir. Bu dağda çıxmak ne qədər çətindirsə, emmək ondan da çətindir. Goyezzenin zirvəsindən dörd yana bir-birindən fərqli füsunkar gözəllik mənzərələri açılır. Avey silsiləsinin zirvələri adama daha da yaxınlaşmış kimidir. Goyezzenin zirvəsindən baxanda

möhtəşəmliyi ilə buranın bir qala – şəhər olduğunu söyləməyə imkan verir. Goyezzen dağında erkən orta əsrlərdə Alban xristian məbədi yerləşirdi. Onun qalıqları inidə qalmadıdır.

Goyezzen dağının ətrafında digər qeydiyyata götürülmüş abidələr və yaşıyış yeri adlanan ərazidir. Qazax rayonunun Abbasbəyli kəndindən 400 metr aralıda yerləşir. Arxeoloji qazıntılar zamanı ilk orta əsrlərə aid olubdur. Ümumiyyətə Goyezzen dağının ətraflarında qəbiristanlıqlar aşkar edildiyi üçün buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, əgər hansısa ərazidə qəbiristanlıq varsa orada yaşıyış məskəni olub. "Goyezzen" dağının ərazisi zaman-zaman qədim yaşıyış yer-

"Avey" dövlət tarix-mədəniyyət qoruğunun qədim tarixə malik abidələri (Goyezzen filialı)

yerləşir. Ağstafa çayının qolu olan Coğaz çayının sağ sahilindədir. Goyezzen dağının adı, daha doğrusu adının açması barədə yozma çoxdur. Qədim türk (Azərbaycan) söz və ifadələrinə əsaslanan mütəxəssislər dağın adının Goy ozan (tayıfa adı) və

Qazaxın özü, eləcə də bəzi kəndləri ovucun içi kimi görünür. Zirvədən aşağıda dağın zirvəsini yarımqurşaq şəkildə salınmış, əllə bir şəkile salındığı aydın seçilən başqa bir meydancı da var. Burada yüzlərlə adam ayaq üstə dayana bilər.

Goyezzen dağında yerləşən, dövlət qeydiyyatına götürülmüş tarixi abidələrdən biri Goyezzen qala

ləri olmuşdur. Arxeoloqlar topladıqları yerüstü materillərə istinadən bildirilir ki, bu dağ və gövdəsindəki mağara və sığınacaqlar əvvəlcə ilk insanların məskəni olub. Amma dağın ətəyindəki bu istehkam qalalarının qalıqları, bürclər çox sonrakı çağlarda salınmışdır.

Qorunmuşuzun əməkdaşları tərəfindən dağın ətrafında aşkar edilmiş üstü naxışlı qəbir daşı, onun ətəfindən dağın sine daşları bu ərazilədə vaxtı ilə qəbiristanlıq olduğunu subut edir. Bu qəbir daşının dövrünü, mensubiyətini müəyyənəşdirmək üçün "Avey" qoruğu tərəfindən AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutundan mütəxəssisləri ilə birlikdə tədqiqat aparılmış və yazılı şəkildə rey alınmışdır ki, bu reyə əsasən üzərində xaç və ornamentlər həkk olunmuş məzar daşı Qafqaz Albaniyası dövrüne aiddir. Xaçın qollarındaki üçlüçək "Humay" ilahəsinə aid olmaqla Oğuz türklərinə mənsubdur. Məzar daşları XII-XV əsrlərə aid edilir. Nəticədə belə qənaət gəlinmişdir ki, "Goyezzen" filialının ərazisi qədim yaşayış məskəni olmuşdur. Ərazidə tapılan və verilen mütəxəssis rəyləri ilə də qədim Alban abidəsi olduğunu sübut edən bu qəbir daşını aşınmalarдан, kənar təsirlərdən qorumaq məqsədilə abidənin üzəri şəffaflı materialla örtülmüş, ətrafı demir hasarla hasarlanmışdır.

"Avey" Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu özündə çox qədim eyni zamanda da sırrı tarixi ehtiva edir. Qorucuq ərazisindəki tarixi abidələr bize tarixin müəyyən dövrləri haqqında ətraflı məlumat almağa imkan verir. Dövlətimizin diqqət və qayğısı ilə yanışı vətəndaşlarımızın da üzərinə düşən ən əsas vəziyyəti bu tarixi qorumaq eyni zamanda da gələcək nəsillərə çatdırmaqdır.

ya Ozan kəndi mənalərini daşıdıgi-ni söyləyirlər. Bəzilər isə "Küy əzən" kimi izah edirlər. Şair və yazıçıların ifkincə isə dağın adı "Göy dələn", "Göye baş vuran", "Göy əzən" mənalərini verir.

Bu əzəmetli təbət abidəsi 60-65 milyon il əvvəl vulkan püşkürməsi nəticəsində yaranmışdır. Görən hər kəsi valeh edən bu dağ heç bir dağa, təpəyə bitişik deyil. Morfoloji xüsusiyyətinə və gözəlliyinə görə Mon-Pele tacından (Vest-hind adalarından biri olan Martinika adasında) sonra dünyada ikinci dağ sayılsı. Zirvəsi nisbətən düzən və yastı-

. Bu abidə yerli əhəmiyyətli, memarlıq abidəsidir. XIV əsre aid edilir. Goyezzen dağının ətəklərində bir çox qalalar, hörgüler, tikiilər və yataq yerləri tikiilmişdir. Həmin qalıqların tikiiləri inidə mövcudur. Dağın bir tərəfindən başdan - başa hasar çəkilmədir. Burada orta əsrlərə aid yeddibürclü qala divarı və dördkünc qala bina qalıqları, həmçinin bir neçə mağara aşkar olunmuşdur. IX- XII yüzilliklərə aid edilən qədim tikiilə qalıqları öz

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur